

Apunts de l'assignatura Història i Pensament

Per Pablo Sanahuja Ferrer

5. L'alta edat mitjana

5.1. El context històric: els regnes germànics

A l'ample espai mediterrani anteriorment ocupat per Roma, després d'aquests grans i importantíssims moviments de població, van sorgir una sèrie de regnes amb una sòlida instal·lació a les seues àrees d'influència respectives. Uns regnes que, per la seua singularitat històrica, passem a descriure breument. A Àfrica, el regne vàndal va ser, abans que res, un estat guerrer. Dotat d'un gran germanisme i d'un arrianisme militant, als aristòcrates romans ací se'ls van confiscar les terres i hi va haver una gran diferenciació entre vencedors i vençuts. El rei vàndal Genserik i els seus pirates van atacar constantment totes les costes de Grècia, van saquejar Roma, el 455, i van ocupar una part important de Sicília. Van crear un important imperi marítim que va privar Roma dels seus grans mercats de cereals i va afavorir l'aïllament hispànic. Però els vàndals es van trobar amb molts problemes. Per començar, la prohibició dels matrimonis mixtos va impedir que es vertebrara la societat d'un estat veritablement fort. Com també el fet que no s'ocuparen més que de les zones del litoral i deixaren amplis espais d'acció per a les tribus autòctones a l'interior, que van arribar a derrotar Hilderic el 520. Però, sobretot, va ser l'exèrcit bizantí, comandat per Belisari, el que acabaria amb aquest poder d'aquests pobles germànics al nord d'Àfrica.

Pel que fa al regne ostrogot a Itàlia, el 476 dC, el cap dels hèruls, Odoacre, havia depositat l'últim emperador romà d'Occident, Ròmul August, i va remetre, més simbòlicament que cap altra cosa, les insígnies imperials a Orient. Però el seu poder, que va arribar a ser tan fort per ocupar tota la plana del nord entre Ravenna i Milà, va ser escombrat per Teodoric, rei dels ostrogots, el 489 dC, que el va derrotar i el va fer assassinar el 493 dC. Al contrari dels vàndals, els ostrogots van combinar en el seu regne l'equilibri entre les tradicions imperials romanes i les bàrbares. Educat a Constantinoble i coneixedor de l'immens cabal de la civilització clàssica, Teodoric va conservar les lleis romanes i va aconseguir guanyar-se la classe senatorial i els grans dignataris, que va mantenir en els càrrecs. De fet, va dedicar a les funcions civils els italoromans, mentre que va mantenir en els llocs militars els gots. Preocupat pel bon govern del poble,

Teodoric també es va interessar pels bàrbars que havien quedat a Germània, així com per enfortir els llaços (per via de matrimoni, fins i tot) dels grans pobles veïns, com ara els francs, els visigots (que va protegir enfront dels anteriors entre el 511 i el 526 d C), i fins i tot els vàndals. Sembla que tenia una certa idea d'hegemonia goda a l'Europa occidental. La seua política –una vegada va constatar els recels que portava el seu arrianisme i la desconfiança de l'emperador d'Orient– havia estat realitzar una espècie de confederació dels pobles gots per contrarestar la força de l'imperi oriental. En aquest sentit, va dur a terme una intensa estratègia matrimonial i dinàstica, i ell mateix es va casar amb una germana de Clodoveu. Però no va aconseguir donar al seu regne una estabilitat duradora a Itàlia. Els anys finals del regnat, aquesta posició intermèdia entre el món romà i el gòtic el portaria a l'enemistat amb tots dos sectors, tant a l'exterior com a l'interior del regne, la qual cosa el va portar, en última instància, a un autoritarisme extrem i poc fructífer. Però el seu fracàs també va ser degut a unes altres causes. L'expansionisme dels francs hi va tenir molt a veure, així com el fet que la seua mort va provocar un difícil problema successori que va ser utilitzat com a pretext per a la intervenció de les tropes gregues de Justinià, el 536 dC. No obstant això, l'oposició armada dels ostrogots (que van arribar a enyorar els bons temps de Teodoric) va ser enorme; aleshores va esclatar una cruenta guerra que va durar fins al 554 dC i va fer que la península italiana quedara definitivament arruïnada i fragmentada. Una cosa a la qual van contribuir també els llombards, els bizantins i els francs.

Quant als visigots –el poble més romanitzat de tots el que havien entrat a l'espai de l'imperi– s'havien establert, després de saquejar Roma el 410 dC, com hem vist, a Aquitània. Sota Euric (466-484 dC) van tenir una certa brillantor i una evident expansió, ja que van conquerir quasi tot Hispània, Provença i Alvèrnia. Però, el 507 dC, els francs de Clodoveu van vèncer Alaric II a Vouillé i els visigots supervivents se'n van haver d'anar a Hispània.

Ací, a Espanya, el regne dels visigots va ser original i d'una gran esplendor, amb una integració social i territorial bastant notable. Es permeten els matrimonis mixtos, entre hispans i germànics, aspirant també a un únic sistema administratiu i judicial. Toledo substituirà amb el temps Tolosa com a capital del regne visigòtic. En aquest sentit es va haver de lluitar amb diversos pobles establerts ací com ara els sueus, que havien mantingut prolongadament un regne independent a Galícia. Però també contra els bascos, i bizantins, que després de la seua seriosa invasió del 551 dC va caldre expulsar de les costes llevantines i meridionals. En cerca d'una seguretat territorial, material i física prou

duradora, es va dur a terme aleshores una gran unificació política amb el brillant regnat de Leovigild (568-586 dC). I això malgrat els problemes de rebel·lió que tindria amb el seu fill, Hermenegild, convertit al catolicisme i revoltat al sud, però que va ser finalment derrotat i, segurament, manat assassinar pel seu progenitor. Va haver-hi també altres grans problemes com ara l'oposició religiosa entre gots arrians i catòlics hispanoromans. Fins que Recared (586-601 dC) es va convertir al catolicisme i des d'aleshores els reis visigots van trobar en l'església un bon suport. Els concilis de Toledo successius es constituïran en veritables assemblees del regne. Més tard, el 654 dC, amb Recesvint, es va aconseguir la important unificació del dret amb el famós *Liber iudiciorum*. Ara bé, malgrat l'esperit de fusió amb la societat hispanoromana (cosa que va comportar que aquest regne tinguera una gran peculiaritat nacional, amb Isidor de Sevilla com el seu representant principal), el perill d'instabilitat sempre va estar ací. L'ànsia de poder dels grans guerrers visigots –especialment, de l'aristocràcia goda– sempre es va manifestar en les lluites pel poder, la qual cosa constituïa la primera amenaça de l'estat visigòtic. De fet, per algunes decisions del seu govern i el problema successori de Vítiza, les passions pel tron van portar un dels poderosos bàndols aristocràtics a demanar ajuda als exèrcits musulmans de Tariq apostats a la costa africana; i això davant la generalitzada i exasperant apatia de la població hispanogoticoromana, la qual cosa va facilitar la invasió immediatament després dels musulmans i la conquesta per aquests de quasi tota la península. Amb tot això es demostraria –como es farà també en altres molts moments de la història– la importància, per a l'estabilitat i seguretat de les societats, dels mecanismes de successió de poder acceptats majoritàriament per tots. La monarquia hereditària tenia en això gran terreny guanyat per implantar-se i oferir d'aquesta manera algunes dosis de seguretat. No així l'anomenada monarquia electiva gòtica, a més d'altres sistemes semblants al llarg de la història, com ara el cas del gran imperi mogol a l'Índia.

Com una espècie de contrapartida a aquesta evolució, els regnes germànics del nord d'Europa es deslligaran, de forma molt més clara, de la cultura i la tradició romanes. No obstant això, respecte als francs, Clodoveu no va abandonar per complet els costums polítics romans. S'havia convertit al catolicisme al final del segle V; amb això va consolidar l'aliança amb l'aristocràcia gal·loromana i va rebre després el suport moral del Papat i de Bizanci, sobretot contra els arrians, amb l'esperança, també, de restaurar la unitat imperial. Va establir la capital a París i, com a rei absolut i conqueridor, va privilegiar clarament el poder de “la seua” noblesa cortesana. Els seus successors (els anomenats reis merovingis, perquè es creien descendents de Meroveu, un avantpassat

llegendari) van continuar amb el caràcter essencialment bàrbar del regne. Es van llançar a grans i nombroses conquestes cap a l'est i, a mitjan segle VI, el seu poder era hegemònic en el món bàrbar d'occident. No obstant això, els conflictes familiars van ser constants, així com les guerres civils que van denotaven símptomes clars que el poder franc estava bastant compartimentat. En són una prova les divisions i reunificacions successives que es van donar els dos segles següents, així com la permanent divisió territorial del regne en tres grans regions: Austràsia (la més germanitzada), Nèustria i Borgonya. La casta palatina i la dels caps militars (ducs) aleshores va anar acaparant cada vegada més poder. Després de diversos regnats conflictius, els majordoms de palau es van oposar a les pretensions dels grans nobles i el seu poder es va anar consolidant des de mitjan segle VII, especialment a Austràsia, incloent entre les seues competències l'important nomenament de bisbes. En aquest context, al principi de la centúria següent, Pipí d'Héristal va tenir prou poder –després de sagnants guerres– per aglutinar tota l'autoritat i fundar una nova dinastia, la dels carolingis, que veurem més avall.

Quant al regne llongobard d'Itàlia, durant molt temps, aquests pobles fortament germànics van imposar la llei militar dels conqueridors, van aniquilar l'aristocràcia romana, els van confiscar les terres i van sotmetre a tota classe de vexacions la població romana. L'estat llongobard reunia a més ètnies ben diverses. Des del rei Alboí, que va ser qui va irrompre per primera vegada a la vall del Po a mitjan segle VI, fins al millor dels governants llongobards, Liutprand, fervent catòlic, que havia ascendit al tron el 712 dC, i els seus successors, semblava que aquest poble seria el que unificara de nou Itàlia. Entre altres coses perquè havien reduït al mínim la presència dels bizantins. Però va haver d'afrontar els immensos obstacles de la seua pròpia organització política descentralitzada (amb uns ducs amb gran poder individual), així com amb el poder paral·lel i creixent dels papes, amb Gregori Magne i els seus successors al capdavant, que es van destacar com un dels primers poders peninsulars i van arribar a demanar suport als francs. D'aquesta manera, el 750, l'estat llongobard cediria davant l'embranchida d'aquests últims, encara que van romandre fora del nou poder, i amb un caràcter autònom, les zones centrals (governades per diversos ducs) i el sud (per caps insurrectes).

Finalment, a la Gran Bretanya, la conquesta havia tingut, com hem vist, una gran diversitat de pobles (amb un tronc ètnic comú) que van ser protagonistes de grans migracions, amb una finalitat posterior de colonització de la terra. Això, unit a la complexitat del període per les escasses fonts fidedignes que en conservem (els autors del continent, per exemple, a penes sabien res del que hi estava passant), fan que siga una

etapa de les invasions difícil d'explicar. El rei –cap guerrer d'una sola tribu– va anar envoltant-se d'una espècie de noblesa militar. A partir del segle VI, les diferents tribus es van anar reunint i van arribar a formar regnes poderosos, amb un cap suprem. La historiografia tradicional parla de set regnes històrics, l'anomenada heptarquia anglosaxona, que es va anar forjant entre mitjan segle VI i final del següent. Es van fundar, doncs, grans confederacions –amb un *bretwalda* o cap de Bretanya al davant– que s'enfrontaven en contínues lluites entre regions veïnes per intentar unificar el país. Avui dia es tendeix a pensar que aquest càrrec de cap general es va aconseguir per l'hegemonia en els diversos moments d'algun d'aquests pobles sobre els altres. Com per exemple, Northúmbria el segle VII i Mèrcia la centúria següent, amb evidents esforços en aquest últim cas (en una tendència paral·lela al poder carolingi d'aleshores a França) per a la consecució d'un sol país sota una mateixa dinastia. Això va contribuir de forma important l'expansió, amb afany missioner, del cristianisme (fins aleshores sempre havia estat una regió poc cristianitzada), propulsat per Roma des del començament del segle VII, amb els irlandesos hereus de la tradició de sant Patrici, d'una banda, i els enviats del papa de l'altra.

5.1.1. Gregori de Tours (538-594)

Nascut a Riom (Clarmont d'Alvèrnia, França) i pertanyent a una família gal·loromana de rang senatorial que, servint els reis merovingis, controlava les seus episcopals de Lió, Arles i Tours, de la qual arribaria a ser bisbe amb 34 anys. Va servir fidelment els reis d'Austràsia en el context de les lluites internes que van desbaratar el regne i és considerat com el primer historiador francès.

La seua obra històrica principal, *Historia francorum* (originalment, *Decem libri historiarum*) és concebuda com una història eclesiàstica, seguint els canons de l'escatologia cristiana, encara que a partir del quart llibre se centra al poble dels francs, els seus monarques merovingis i les seues guerres internes. La historiografia francesa ha presentat aquesta obra com la primera història nacional de França, i Gregori com el primer historiador francès, encara que actualment els estudiosos del tema tendeixen a destacar el seu caràcter més romà i eclesiàstic que franc i nacional.

Al llarg del seu discurs, Gregori cita diverses fonts i fins i tot en reproduïx fragments per dotar de veracitat l'obra, encara que això ha estat posat en dubte per certs autors, ja que ignora premeditadament alguns esdeveniments a causa d'estar implicat en la política del moment. També comet errors cronològics, sobretot quant als primers

regnats merovingis. En tot cas, va ser una obra àmpliament estesa en l'edat mitjana, amb una gran influència en la conformació del gènere cronístic, i una de les poques fonts per conèixer aquest període.

5.1.2. Isidor de Sevilla (560-636)

Procedent d'una família de Cartago d'elevat rang social i fins i tot emparentat amb la noblesa visigoda, Isidor, bisbe de Sevilla, és considerat com l'últim gran autor de l'antiguitat i potser el de major erudició. La seua influència va ser enorme, tant en l'aspecte intel·lectual com en el religiós i el polític, i va ser decisiu en la conversió dels visigots al catolicisme.

De la seua prolífica obra cal destacar aquella en què va plasmar el seu afany enciclopèdic amb el propòsit de salvar el coneixement de l'antiguitat, les *Etimologies*. Aquesta obra ens interessa perquè hi fa una primera definició d'*història*: defensa que etimològicament significa 'veure o conèixer', en contraposició amb la versió d'Heròdot, que sostenia que significava 'investigar'. A partir de la seua definició, considera que els escriptors antics només escrivien sobre allò que havien vist i per això considerava Moisès com el primer historiador. Isidor concep la història com a eina d'aprenentatge per al moment present, és a dir, segueix la línia marcada des de l'antiguitat de la "història, mestra de vida".

Això sí, la seua obra històrica principal és la *Historia de regibus gothorum, vandalorum et suevorum*, concebuda com una història "nacional" que enalteix la "Mater Spania" (mitjançant un "Laus Spanie"). L'obra estudia els principals pobles bàrbars que es van assentar a la península Ibèrica i inclou una cronologia extensa, entre el 265 i el 624; però l'autèntic protagonista és el poble got, que enalteix amb un "Laus Gothorum", i el propòsit de l'obra és defensar la identitat d'una Espanya goda unificada, seguint així Joan de Bícjarum. La transcendència de l'obra va ser enorme, no solament per al coneixement del passat, sinó també com a base per a la conformació de la identitat nacional hispànica i com a expressió dels projectes de continuïtat de l'antiguitat a través dels gots i amb la cristiandat com a vehicle. Cal indicar que el sistema de datació que usa és el de l'era hispànica.

5.1.3. Beda el Venerable (672-735)

Beda el Venerable va ser un monjo benedictí del convent de Saint Peter de Monkwearmouth. A penes tenim notícies de la seua vida, però és patent la seua erudició

i la seua influència, sobretot en dues innovacions que tindrien una àmplia transcendència que arriba als nostres dies. La seua primera obra historiogràfica –bé que no pròpiament històrica–, *De temporum ratione*, estudia la cronologia i la cosmologia per establir un sistema cronològic apte a les necessitats historiogràfiques. S'introdueix així la primera de les innovacions a què fèiem referència, l'adopció de la cronologia a partir del naixement de Crist i la divisió de l'era cristiana en “abans de Crist” i “després de Crist”.

La seua obra històrica principal és la *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*, que narra la història eclesiàstica i política d'Anglaterra des de Cèsar fins a l'any 731. Destaca per l'ús de nombroses fonts, tant documentals com orals, sobre les quals aplica la crítica, cita les referències i s'esforça per descobrir l'origen de les fonts. És per això que s'introdueix la segona innovació, la nota a peu de pàgina. La seua obra es caracteritza per la rigorositat, una característica que el va definir com a autor i el va portar fins a l'extrem de consultar nombrosos exemplars de la *Vulgata* de sant Jeroni per a la seua reedició, conformant un volum que l'Església catòlica continuaria usant fins al 1966. També se li atribueix una traducció de la Bíblia a l'anglès antic que, per desgràcia, no s'ha conservat.

Igual que en el cas de Gregori de Tours, l'obra de Beda ha estat considerada inauguradora de la història nacional anglesa i ell mateix ha rebut fins i tot el títol de “pare de la història anglesa”.

5.2. El context històric: l'imperi carolingi

El primer que crida l'atenció del govern de Carlemany –també dit Carles I el Gran– (747 o, segons algunes fonts, 748 a 814) és la seua extensió i centralització. Aparentment, les difícils tendències cap a la unitat (recobrant, amb això, la idea d'imperi romà) van reeixir a l'Europa occidental en aquest imperi carolingi i així es produeix l'anomenada *Traslatio Imperii*; és a dir, el pas de l'imperi de mans romanes a mans germàniques. Per descomptat, el moment de la coronació de Carlemany a Roma, el Nadal del 800, per Lleó III, va tenir moltíssima importància, tant efectiva com, sobretot, moral. El gran intel·lectual de l'època, Alcuí de York, es va encarregar de convèncer Carlemany que en aquest moment era el suport més important de la cristiandat i que, per tant, el seu títol hauria de ser major al de rei. La seua alta dignitat també ofería una certa autoritat moral, que descansava en la mítica idea de la restauració de l'imperi romà. Si bé, per al germànic Carles, l'imperi era, al capdavall, més que qualsevol abstracció política, un augment dels

seus territoris. Els seus actes de govern –com veurem– demostren que en el seu cap prevalia això últim a la resurrecció de velles glòries imperials llatines.

Els pipins o carolingis eren una família aristocràtica de la regió d’Austràsia, que dirigien la política franca des de la posició de majordoms dels reis merovingis. Pipí d’Héristal, que va ser el primer a unificar els regnes francs, i el seu fill bastard, Carles Martell, ja s’havien distingit ben clarament en la política franca. Especialment aquest últim, en la derrota dels musulmans que havien arribat fins a Poitiers el 732. Ací començaria el reflux d’aquest gran poder que havia conquistat Espanya i amenaçava tot Europa. Carlos Martell també havia lluitat amb energia contra els altres enemics, externs i interns, del territori franc; de tal manera que quan va morir (741) els seus dominis formaven ja un sòlid bloc polític. El seu fill, Pipí el Breu, va continuar estabilitzant els seus dominis, i va arribar a usurpar el poder i proclamar-se rei dels francs. Així, substituïria l’últim monarca –nominal– de la família dels merovingis, Khilderic III (aquests monarques van ser anomenats “reis mandrosos”). En aquest sentit, va tenir el suport moral de Roma, que veia en els francs un sòlid baluard per a la seua independència del poder d’Orient i enfront del poder dels llombards. Altres ajudes importants van venir dels magnats del regne, i de Bonifaci mateix, que va legitimar el poder de Pipí per la consagració.

Pipí va ser el primer rei carolingi que va fer del papat una potència política i va lluitar per la seua independència contra els llombards, que intentaven unificar Itàlia. El seu fill Carlemany seguiria les seues petjades també en aquest sentit, encara que no volia un papat massa potent que s’entremetera en funcions que ja ostentava el sobirà mateix, fins i tot en l’àmbit religiós. Ni tampoc el papat volia un emperador totpoderós que no trobara cap fre al seu poder en tot Europa i no reconeguera que tal poder li venia de Déu. Així, Pipí, després de dues expedicions a Itàlia (755-756), va formar l’Estat Pontifici, constituït per Roma, la Romanya i altres territoris conquistats pels llombards, i més tard el seu fill Carlemany es va convertir en rei dels llombards.

Carlemany també era un cap militar amb una gran energia i molt de carisma, que va saber aprofitar molt bé la superioritat tecnològica i d’efectius de l’exèrcit franc. Entre aquests avantatges cal destacar, especialment, el bon ús de la cavalleria, amb un element nou que avui ens pot semblar primitiu però que es va revelar com a fonamental: l’estrep. Així mateix, va ser important l’ús de la *broigne*, una espècie de túnica de cuir coberta d’escates metàl·liques i que convertia el cos del guerrer en quasi inexpugnable, com es demostraria en les seues campanyes contra saxons, llombards, musulmans hispànics i més

endavant àvars. Encara que també cal tenir en compte que les accions militars i annexions de Carlemany, més que gestes heroiques (com ha repetit una miqueta exageradament la historiografia tradicional a l'ús, especialment la francesa) responen millor a l'esquema d'estabilització d'una obra ja començada i desenvolupada pel seu avi i pare, que van lluitar contra els mateixos enemics. En tot cas, el que tenia ben clar Carlemany, una vegada va morir el seu germà Carloman (en qui el seu pare, seguint el costum franc, havia deixat una part de l'imperi, que ara passava al gran Carles), era que la guerra donava continuïtat a l'imperi. S'havia convertit en una espècie de necessitat (més que un pla sistemàtic) que era el fonament essencial del seu poder. Gràcies al botí i al tribut dels sotmesos es podia mantenir proveïda la cambra reial i assegurar el suport dels magnats. Això era tan característic de la idiosincràsia d'aquesta forma de dominació que, precisament, l'absència de guerra (quan no eixien les hosts a la primavera) era el que els cronistes anotaven com a fet destacat. No obstant això, l'exèrcit, ànima de l'expansió territorial i garant de l'estabilitat i seguretat, es va fer fort a partir del sistema de la concessió, bé pel sobirà, bé per un magnat, d'un benefici materialitzat en un tros de terra que rebia un vassall a canvi d'acudir al servei de les armes. Això permetia una important mobilitat social a través dels fets guerrers, encara que també tenia l'inconvenient que aquest tipus de serveis, en comptes de públics, es pogueren convertir en privats (sota l'interès d'un gran senyor), com es demostraria finalment.

Un poc després de convertir-se en rei dels llombards, Carlemany afegiria a l'imperi Venècia i Ístria. La zona més difícil de sotmetre era Saxònia, empresa en què va esmerçar més de vint anys. Amb el temps va deportar els saxons més rebels i va repoblar la vall de l'Elba amb francs i eslaus, als quals va encomanar vigilar l'expansió dels danesos cap al sud. Així, Saxònia es va adaptar ràpidament a l'estat franc i juntament amb França, Burgúndia i la regió alemanya es va formar el nucli de l'imperi. Igual sort van córrer les regions de Frísia i Baviera. En aquest últim cas es va culminar una espècie de guerra santa contra els àvars (796), als quals es va arrabassar un tresor que va necessitar quinze carros de bous per ser transportat. Al sud, malgrat el fracàs de Roncesvalls (778) (sembla que, després de donar moltes voltes a l'assumpte, a mans de muntanyesos bascos), Carlemany es va establir més enllà dels Pirineus orientals i va arribar a ocupar Barcelona el 801, on va crear la cèlebre i important Marca Hispànica. A Aquitània, d'altra banda, havia sabut crear un estat subordinat als francs, el monarca dels quals seria el seu fill Lluís el Piadós. Després de les conquestes, que van acabar aproximadament el 805, l'imperi de Carlemany s'estenia des del Llobregat fins a l'Elba, i des del mar del Nord fins al sud d'Itàlia.

Territoris diversos sobre els quals es va voler donar un ciment de cohesió basat en la *res publica christiana*. Després d'aquell any, la preocupació de Carlemany va ser eminentment defensiva, es va dedicar sobretot a perfeccionar les marques.

A grans trets, l'imperi carolingi era un organisme estatal fort en el seu nucli, però que s'anava afeblint en la perifèria, raó per la qual calia crear zones de protecció militar entorn de l'imperi: les marques susdites. Les més importants van ser la ja al·ludida Marca Hispànica, la Marca Pannònica, la Marca de Soràbia i la Marca de Bretanya. D'altra banda, la dignitat imperial es concretarà en un pla més teòric que pràctic. A més de la poca consciència de la dignitat imperial a l'estil romà de Carlemany, en realitat, aquesta idea va portar més problemes dels que semblaven indicar les representacions culturals de l'època. El seu govern, políticament, es trobava massa vinculat als interessos del papat. A més que aquesta mateixa situació l'havia enemistat amb Bizanci, cosa que, d'altra banda, alimentaria el camí del cisma. És cert que no van faltar els qui volien veure en Carlemany el representant "pur" de l'ortodòxia romana, basant-se en el fet que a Occident no s'havien donat les greus lluites religioses d'Orient i que, al capdavall, qui governava a Orient era una dona (Irene); raó per la qual es podia considerar fins i tot vacant aquesta seu oriental. Però la prova d'aquest desencís cap a l'antiga idea imperial serà el sentiment de decadència en l'última època de la vida de Carlemany i la posterior i ràpida desintegració de l'imperi.

La curta durada de l'imperi carolingi va ser ocasionada –una vegada més, com es pot suposar– per diversos factors. Sempre s'ha dit que els més assenyalats eren l'excessiva extensió, l'increment del poder de la noblesa, el descens de les rendes reials i l'herència mateixa que percebien els fills del patrimoni patern, que va comportar la divisió del regne. És veritat que, el 813, Carlemany va transmetre l'imperi a Lluís, encara que ho va fer després d'haver mort els seus altres dos fills i que es frustrara la seua projectada successió a partir del repartiment entre ells de l'imperi: una prova més de la il·lusòria idea imperial. Com hem vist, Lluís ja era rei d'Aquitània, que ara accediria al tron amb el nom de Lluís I el Piadós (o també, Ludovicus Pius), i no es va preocupar de continuar les conquestes del seu pare sinó d'organitzar la defensa de l'imperi, reformar l'Església i impulsar les missions. Va intentar ordenar la seua successió i preservar la unitat de l'imperi amb l'*Ordinatio Imperii* (ordinacions de l'imperi), en la qual nomenava un únic emperador, el seu fill Lotari, però amb els seus altres dos fills i el seu nebot al capdavant dels seus regnes respectius malgrat estar sotmesos a ell. Així, tots els dominis imperials quedarien dividits entre Pipí (li va donar Aquitània), Lluís (Baviera), Lotari (França) i

Carles, fill del seu segon matrimoni, pel qual va crear el regne d'Alemanya, la qual cosa va provocar la rebel·lió dels fills del seu primer matrimoni. Una vegada més es demostrava que els moments d'instabilitat que comportaven determinats mecanismes successoris donaven lloc, en les lluites incessants pel poder (i, si es pensa, amb l'objectiu últim de preservar la seguretat física i material dels respectius combatents), a la tensió i a la guerra.

En morir Pipí (838), Carles el Calb va heretar Aquitània i es va aliar amb Lluís el Germànic per derrotar Lotari. Ho van aconseguir (batalla de Fontenoy, 841), però van arribar a un acord, el 843, sobre el desmembrament de l'imperi. Pel conegut tractat de Verdun, que dividia l'imperi en tres parts aproximadament iguals, Lotari conservava el títol d'emperador, encara que només governava a Itàlia i al centre d'Europa. A Carles el Calb li van correspondre les terres de la part occidental de l'imperi franc, de parla romanç, mentre que a Lluís el Germànic les de parla alemanya, a l'est del Rin. Els historiadors han reivindicat tradicionalment que, si bé això suposava, de fet, la dissolució de l'imperi –per més que nominalment hi haguera un emperador–, també representava un primer esbós de les línies de la futura Europa. Però això és una cosa que depèn molt dels punts de vista amb què s'aborde la qüestió. I, sobretot, de la idea que es tinga d'Europa. Interprete el lector, amb els elements de judici que exposem en aquestes pàgines, el que crega convenient.

El tractat de Verdun va legalitzar l'extinció de l'imperi carolingi i, en principi, no pretenia la instal·lació al seu lloc d'una sèrie de nacions estats naixents. No obstant això, les forces internes de cada part van créixer considerablement, especialment en les files de l'aristocràcia –els membres de la qual volien recuperar el poder perdut amb la divisió–, raó per la qual hi va haver una sèrie de forces centrífugues que van consolidar i van augmentar la divisió. De fet, el 877, per la capitular de Quierzy es reconeixia jurídicament –en la pràctica, ja des de feia uns quants decennis– el dret dels fills dels comtes a rebre tota l'herència i els beneficis del seu pare (al monarca no tornarien els privilegis ja atorgats), amb el qual cosa es feia un pas més per a l'establiment de la societat feudal.

El renaixement carolingi

Potser un dels arguments principals en pro de la "romanitat" de l'imperi carolingi és l'enorme esforç per recuperar el nivell intel·lectual de l'antiguitat, encara que amb uns fonaments cristians. Es va tractar d'un procés complex amb diferents polítiques i diversos autors implicats (bisbes, ciutats, etc.), per la qual cosa ens centrarem en el seu cim,

l'anomenat "renaixement carolingi". Aquest renaixement té dues facetes, la material i la intel·lectual. La primera es va basar en la còpia i la reproducció de les obres heretades de l'antiguitat i el seu emmagatzematge i conservació correctes. La seua base van ser els *scriptoria* dels monestirs europeus, els seus artífexs, els monjos i la seua importància, descomunal per a la civilització europea. L'idioma usat, per descomptat, va ser el llatí, i per a la seua clara escriptura es va generar un nou tipus de lletra, la carolina (de la qual deriva l'actual Times New Roman).

En la segona faceta, la intel·lectual, el poder imperial va ser protagonista, ja que va ser l'encarregat de reunir intel·lectuals de tot Europa en l'àmbit de l'escola palatina (àmbit no físic situat en la cort carolíngia). Aquests intel·lectuals se solen classificar en tres generacions.

La primera va ser denominada dels "pedagogs", perquè la seua preocupació principal va ser la recuperació de l'ensenyament bàsic romà, el trivi i el quadrivi. Entre els seus membres cal destacar Alcuí de York (britànic que va ser el major intel·lectual de la seua època), el llombard Pau Diaca i l'hispan Teodulf d'Orleans.

La segona generació –desenvolupada durant el regnat de Lluís el Piadós– és la dels "historiadors", anomenats així perquè van participar en l'elaboració de tractats sobre ciència política derivada del coneixement històric. Van ser els que més van incentivar la còpia de manuscrits i van insistir en diverses reformes eclesiàstiques i monàstiques. Entre ells cal destacar Eginard, Jonàs d'Orleans, Agobard de Lió i Nithard.

Finalment, la tercera generació, la dels "teòlegs", va ser la de major importància, ja que en bona mesura és producte d'aquest procés. D'una banda, van desenvolupar la teoria política amb el propòsit de fonamentar la superioritat de l'Església sobre l'imperi, i de l'altra, van elevar la reflexió teològica a una major complexitat gràcies a la introducció d'idees i principis del neoplatonisme, especialment en les qüestions de la predestinació i l'eucaristia. Entre ells van destacar Hincmar de Reims, Walafriad Estrabó, Raban Maur, Joan Escot Eriúgena.

5.2.1. Eginard (770-840)

Procedent d'una família alemanya i educat en l'important monestir de Fulda, la seua carrera política s'inicia quan amb 22 anys es trasllada a l'escola palatina d'Aquisgrà, on és possible que arribara a dirigir l'acadèmia que hi havia. Allà va entaular amistat amb Ludovicus Pius i va ser introduït en la cort carolíngia, on va exercir importants càrrecs. Aquesta experiència el va dotar dels coneixements necessaris per a la redacció de la seua

obra principal: *Vita Karoli Magni*, que més que una biografia de Carlemany era una exaltació pòstuma, que no per això fugí del realisme.

El model que segueix Eginard en aquesta obra és el de les *Vides dels dotze cèsars*, de Suetoni. La seua gran originalitat és que tracta d'alguns dels aspectes més íntims de la vida de Carlemany i n'és el millor exemple el dels intents per aprendre a llegir i escriure de Carlemany, que guardava sota el capçal unes tauletes i una ploma per practicar abans de dormir. Les seues descripcions es destaquen pels nombrosos detalls que inclouen, molts d'ells propis de la quotidianitat. L'obra d'Eginard, malgrat el seu caràcter exalçador, ha estat considerada com a verídica i fiable en el seu contingut, ja que no exclou la crítica (per exemple, diu de Carlemany que la seua lletra era tosca com la d'un infant). D'ella procedeix la major part del nostre coneixement sobre Carlemany.